

Toespraak bij de Indiëherdenking 14 augustus 2021

Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal,
Vera Bergkamp

Dames en heren,

Dank Thom de Graaf, voor je mooie woorden.

Het is je eerste herdenking hier als voorzitter van de Stichting Nationale Herdenking 15 augustus 1945.

En ook de mijne, als Kamervoorzitter.

In aanloop naar vandaag, vroeg ik mij af wat deze dag persoonlijk voor mij betekent.

Op school leerde ik er slechts over via de feiten.

En ook in mijn familie is er geen directe band met dit deel van onze oorlogsgeschiedenis.

Totdat ik mij de buurvrouw van vroeger herinnerde.

Een kunstenaar met spannende, abstracte schilderijen.

Dik bevriend met mijn moeder.

Als het Sinterklaas was, bonsde zij op onze deur.

We liepen bij elkaar binnen.

Zij heeft mijn moeder ooit iets verteld over haar oorlogservaringen.

Dat zij had moeten toekijken hoe een bewaker zich aan haar moeder vergreep. Ze droeg het als lood in een rugzak met zich mee.

Ik was te jong om erover door te vragen.

Misschien voelde ik ook wel dat ik erover moest zwijgen.

Toch ben ik het nooit vergeten. De pijn. Het verdriet.

Zo wandelde het stille leed áchter de feiten, terloops mijn leven binnen.

En laat het me nu beseffen hoe dicht ook dít deel van de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, dus bij ons ligt.

Niet alleen mijn buurvrouw van toen.

Ook mijn collega's van nu en vele anderen dragen de verhalen uit bezet, voormalig Nederlands-Indië met zich mee.

In de tweede en soms de derde generatie.

Vaak kinderen die zelf geen oorlog en honger hebben meegemaakt.

Maar die in hun gezinnen wel zagen, voelden en soms droomden wat de gevolgen ervan waren.

Zoals Thom de Graaf, die er daar net al even aan refereerde.

En zoals onze demissionair Minister-President, die vorig

jaar op 15 augustus een zeer persoonlijk verhaal hierover vertelde.

Ook op hun schouders drukt nog de last van het verleden. Maar zij voelen ook de vrijheid om die klamme deken ervan af te trekken.

En het in alle openheid, met ons te delen.

Zo iemand is ook Edu Harms, die zijn verhaal vertelt in de documentaire 'Spoor van 100.000 doden'. Ik vertel het hier - na.

Als de Japanners begin 1942 Indonesië bezetten wordt Edu's grootvader - de Indo Eduard Johannes Harms - krijgsgevangen gemaakt.

Later wordt hij verscheept naar Thailand.

Om te werken aan de spoorlijn die het Japanse leger moet helpen bevoorraden. Birma-Siam.

Met primitief gereedschap, hoog op een rots in de brandende zon. Dag en nacht werkend. Uitkijkend op een heldere rivier beneden. Terwijl het zweet ze in liters van het hoofd gutst.

Zo moeten Edu's opa en de andere Nederlandse krijgsgevangenen - samen met talloze Indonesische dwangarbeiders - hun werk verrichten.

De hel van Birma eist duizenden slachtoffers.

Onder hen ook Eduard Harms.

In een ziekenboeg bij Rinteng laat hij - in maart 1943 - het leven.

Zijn echtgenote en hun twee dochters - waaronder Edu's moeder - komen in de kampen terecht.

Tot slot in Tjideng. Berucht om het wrede regime van kampcommandant Sonei.

Zo beval hij eens de honden in het kamp, nog meegenomen door de vrouwen bij hun gedwongen vertrek, in zakken te doen.

De kinderen krijgen het bevel ze dood te slaan.

De rantsoenen van slecht voedsel worden er steeds kleiner.

Het kamp steeds voller.

Er zijn ratten die 's nachts aan tenen knagen.

Beri-beri en diarree tieren er welig.

Meer dood dan levend maken ze in 1945 uiteindelijk de bevrijding mee.

Al die tijd is Edu's oma in onzekerheid geweest over haar man.

Het bericht over zijn dood heeft haar dan nog niet bereikt. De wanhoopsbrief die ze hem vlak na de bevrijding stuurt, komt nooit aan. Pas veel later verneemt ze dat hij lang voor die tijd al is gestorven.

Edu vraagt als kind nooit naar de verschrikkingen die zijn oma en moeder hebben meegemaakt. Maar na hun dood volgt hij het spoor naar Thailand en Birma terug.

Via het Rode Kruis krijgt hij ook de laatste brief in handen. Hij leest - en ik citeer:

'Mijn lieve jongen. Hoe komt het toch, lieve jongen dat ik in drie jaren tijd niets van je gehoord heb. Het voornaamste is dat wij het allen goed maken en hopen dat ook jij gezond bent en spoedig weer in ons midden. Wat zal dat een feest zijn. Wij zullen je alles nog vertellen. We zijn in het kamp geweest. Maar je hoeft je over ons niet meer ongerust te maken. Het wachten is alleen nog maar op jou.'

Edu eindigt zijn pelgrimstocht met een bezoek aan de ere-
begraafplaats, waar zijn opa zijn laatste rustplaats vond.

Daar begraaft hij de brief.

Om op die manier zijn grootouders postuum te verenigen.

Ook de schrijver Jan Brokken maakte zijn familieverhaal -
kort geleden - openbaar.

Jarenlang wilde hij niks te maken hebben met het Indische
verleden van zijn ouders en zijn twee broers.

Allen kampten met trauma's.

Zijn moeder adviseerde hem: 'Verlies je maar niet in onze
geschiedenis'.

Na haar dood volgt hij alsnog haar pad terug.

In zijn boek 'De tuinen van Buitenzorg' beschrijft hij zijn
moeder als een nieuwsgierige, ondernemende en vrijge-
vochten vrouw.

Echtgenote van een zendeling.

Ze verdiepte zich in de verschillende culturen in Indonesië.
En begon daardoor te twijfelen aan de superioriteit die ach-
ter hun missie zit.

Hij brengt zijn moeder tot leven hoe zij tóen was.

Nog niet getekend door de verschrikkingen van de oorlog en het gedwongen vertrek daarna.

De vrouw die hij, geboren in het naoorlogse Nederland, nooit gekend heeft.

Net als Edu Harms, probeert hij zijn beeld van de geschiedenis completer te maken.

En daarmee dat van ons.

Want het zijn deze verhalen, hoe beladen, persoonlijk en klein ook, die verteld moeten blijven worden.

Omdat ze het mogelijk maken te rouwen en te verwerken.

En ook omdat ze het mogelijk maken te luisteren en te verbinden.

Zoals de Indisch-Nederlandse Amara van der Elst in *spoken word* dichtte op 4 mei:

'Bewust van verleden

wijzer in het heden

de pijn morgen nog steeds niet volledig verdwenen

er zijn wonden onder de huid die niet helen

nog honderden ongehoorde verhalen te delen

je hoort de echo in de stilte'